

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

KŘEST JAKO PŘECHODOVÝ RITUÁL SPOJENÝ S NAROZENÍM DÍTĚTE

Autor práce: Waltraud Mayerová

Vedoucí práce: ThLic. Vlčková Michaela, Th.D.

Studijní program: Pedagogika volného času (PS)

2024

„Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

V Českých Budějovicích dne:..... Podpis autora práce:.....

„Děkuji vedoucí bakalářské práce ThLic. Michaelle Vlčkové, Th.D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

Obsah

ÚVOD	2
1. Rituály	4
1.1 Rituál.....	4
1.2 Definice rituálu	4
1.3 Historie rituálu	5
1.4 Přechodové rituály	6
1.5 Rituály spojené s narozením dítěte	8
1.6 Náboženské rituály spojené s narozením dítěte.....	11
1.7 Rituály spojené s narozením dítěte v současnosti.....	13
2. Křest	14
2.1 Historie křtu	16
2.2 Historie tradičních rituálů křtu narozeného dítěte v naší kultuře.....	17
2.3 Průběh současného obřadu křtu	20
2.4 Význam křtu	24
3. Křest jako přechodový rituál spojený s narozením dítěte	26
ZÁVĚR	31
Seznam použitých zdrojů.....	32
Bibliografický odkaz, klíčová slova a abstrakt.....	33
Bibliografický odkaz.....	33
Klíčová slova.....	33
Abstrakt	33
Title in English, keywords and abstract	34
Title in English	34
Keywords	34
Abstract	34

ÚVOD

Narození dítěte je jeden z velice významných okamžiků, jaké se mohou v životě rodiny objevit. Vstup nového člena do rodiny najednou přináší mnohé výzvy, nové zodpovědnosti a starosti, kterým je třeba čelit. Je to doba, kdy se spousta věcí náhle změní, život rodiny nabere jiný směr a naskytnou se nové začátky. Narození dítěte přirozeně vzbuzuje touhu po oslavě a upevnění postavení nového člena rodiny. Proto takový radostný okamžik, který přináší nový život na svět, je třeba nějak oslavit. V mnoha kulturách a náboženských tradicích je spojeno s touto událostí řada rituálů, které mají důležitý symbolický význam, jenž slouží k uvítání nového života a jeho začlenění do společnosti.

Tímto způsobem se formují různé rituály, které doprovázejí období narození dítěte, a symbolizují tento významný přechod v životě jednotlivce, rodiny, i celého společenství. Tyto rituály mohou být velmi různorodé a jedinečné v závislosti na kulturním, náboženském a historickém kontextu dané společnosti. Můžeme nalézt širokou škálu tradic, ceremonií a obřadů, které se týkají narození dítěte, od jednoduchých rodinných oslav až po komplexní náboženské a společenské rituály, které mají kořeny v hluboké historii a kulturních tradicích.

V této bakalářské práci si pokládám za cíl teoreticky zhodnotit křest jako přechodový rituál spojený s narozením dítěte, jehož prostřednictvím dítě vstupuje do křesťanského společenství. Tento obřad má hluboký náboženský a společenský význam pro rodiny i komunity. Mým cílem je zjistit, v čem křest dítěte odpovídá charakteristice přechodového rituálu. Tento obřad znamená především začátek nového života a spojení s příběhem Ježíše Krista. Chci se zabývat jeho symbolikou a sociokulturním významem v různých kontextech. Křest dítěte s sebou přináší změny a transformaci v různých aspektech, a tyto aspekty si kladu za cíl ve své práci zmínit. Zároveň hodlám uvést, jak se křest stal rituálem spojeným s narozením, a jak tuto funkci plní v současné době. Dále mě tato problematika vede k zamyšlení nad tím, jak se v průběhu času měnil průběh obřadu křtu a jaký vliv má moderní společnost na jeho interpretaci a praxi. Analýza křtu jako přechodového rituálu mi tak umožní nahlédnout do kořenů lidského společenství a zkoumat, jak rituály formují a udržují naše sociální vazby a identitu.

V první řadě se chci věnovat analýze a sběru dat ohledně rituálů, přechodových rituálů a křesťanských rituálů. V rámci bakalářské práce se tedy ještě zaměřím na rozbor různých tradičních praktik a rituálů spojených s narozením dítěte, které se objevují již při příchodu nového života na svět, s důrazem na jejich význam, historii a vývoj v průběhu času. Budu se snažit popsat, jak se tyto rituály vyvíjely a měnily v průběhu

historie a jaký měly vliv na formování identit jednotlivců a komunit. Zajímá mě také, jak byly tyto rituály prováděny v minulosti a jaké byly jejich sociokulturní a náboženské podklady. Budu tedy zkoumat, jaké symboly, gesta a slova byly v těchto rituálech používány, a jakým způsobem reflektovaly tehdejší hodnoty a přesvědčení. Tento rozbor mě pak povede k hlubší analýze a pochopení významu těchto rituálů pro společnost a jednotlivce. Důkladná analýza mi tak umožní porozumět jejich evoluci a adaptaci v moderním světě, a jak ovlivňují současnou praxi a vnímání narození a křtu.

Pro dosažení stanovených cílů této práce budou využity metody, které zahrnují analýzu, sběr dat, interpretaci různorodých literárních zdrojů a jejich následné porovnání. Tedy klíčovou činností pro dosažení cílů bude vyhledávání vhodné literatury, a autorů, kteří se zabývají problematikou křtu jako přechodového rituálu. Během procesu sběru dat budou identifikovány klíčové informace, které přispějí k hlubšímu porozumění problematice křtu a jeho významu jako přechodového rituálu. Tyto informace budou dále analyzovány a interpretovány s ohledem na stanovené cíle.

V této bakalářské práci se zaměřím na analýzu teorií autorů, jako je Arnold van Gennep, Michaela Vlčková, Martin Soukup, nebo Fiona Bowie. Dále hodlám použít literaturu Alexandry Navrátilové, Anselma Grüna nebo Pavla Ambrose.

Tuto bakalářskou práci jsem se rozhodla rozdělit na tři části. V první části se věnuji rituálu, jeho definici a historii. Zároveň v této části uvádím popis přechodových rituálů, a rituálů spojených s narozením dítěte. Zabývám se jednak rituály založenými především na lidových zvycích a magii, tak rituály s převážně křesťanským základem, z nichž za klíčový je možné považovat Úvod šestinedělky. Ve druhé části se věnuji křtu, jeho historii, významu a popisu průběhu obřadu křtu dítěte v současnosti. V poslední, třetí části, bych chtěla shrnout, v jakých ohledech lze křest chápat jako přechodový rituál spojený s narozením dítěte. Zabývám se otázkami smyslu křtu novorozeného dítěte, a jak na tuto problematiku nahlíží rodiče, kteří se rozhodnou dát své dítě pokřtít.

1. Rituály

1.1 Rituál

Rituály mají mnoho funkcí, a to jak pro jednotlivce, tak i pro celé skupiny nebo společnosti. Dokážou zprostředkovat a vyjádřit city a přání, řídit a prosazovat způsoby specifického chování, vyvolávat změny a lépe se tak s nimi smířit. Obnovovat soulad a rovnováhu. Rituály mají i důležitou léčivou úlohu. Byly využívány k udržení úrodnosti půdy, nebo mohou zajišťovat správné vztahy s neviditelným světem, ať už se světem duchů, předků, božstev, či jiných nadpřirozených sil. Předávání hodnot zakořeněných v dané kultuře od jednoho pokolení k druhému se dá usnadnit díky rituálu. Rituály jsou nejčastěji dramatické, z tohoto důvodu je lze považovat za představení, do kterých jsou zapojeni herci i diváci (srov. BOWIE, 2008, s. 147).

S rituály se setkáváme během každodenních činností, doprovázejí nás při různých obřadech, pravidlech, či zvycích. Má se také za to, že se u daných příležitostí provádějí vždy v určitém daném pořadí. Na rituál můžeme narazit už jen při pouhém sfouknutí svíčky, u každoročního Vítání občánků, nebo například u zametání střepeň při svatebním rozbíjení talířů. Navzdory tomu, že jsou rituály různě odlišné, i tak se sobě navzájem vždy v něčem podobají. Jeden rituál lze často vykládat mnoha různými způsoby, a je těžké stanovit jejich jednoznačnou definici. V následující podkapitole se pokusím zaměřit na interpretaci pojmu rituál, a objasnit jeho význam.

1.2 Definice rituálu

Martin Soukup definici rituálu formuluje takto:

„Rituál zahrnuje formalizované a standardizované vzorce chování obsahující komunikaci symbolů, k jeho performanci dochází při zvláštních či přímo předepsaných příležitostech a chování lidí účastnících se rituálu se odlišuje od jejich každodenních činností (SOUKUP, 2015, s. 201).“

Malý etnologický slovník (2011) předkládá definici rituálu jako soubor úkonů a chování založený na představách o schopnosti prostřednictvím více či méně odlišné skupinové nebo individuální komunikace využít nadpřirozené síly (bůh, příroda, zlo a další) k zabezpečení různých lidských potřeb a přání neovládaných člověkem. Rituál bývá chápán i jako synonymum termínu obřad. Je zde i popis rituální situace, ve které je

provozováno včlenění člověka do posvátného a světského řádu. Výčet prvků, které jsou magicko-kosmologicko-přírodní, církevně-náboženské nebo socio-kulturní, v existenciálních událostech lidského života mají napomoci k využití, případně naklonění požadovaných sil. Rituální úkony a chování odráží zážitky a transcendenci člověka přes originální kulturní a náboženské vzory a pravidla soužití. Dále pak uplatněním mytických, magických symbolů a praktik. V neposlední řadě je také častá tabuizace aktérů, prováděných činností a použitých prostředků z typických rysů hmotné kultury (rituální pokrm, oděv, dar a další předměty).

„Typologicky se rituály vztahují zejména k zabezpečení podmínek reprodukce rodové existence (rituál milostný, svatební), k překonání existenčních hrozeb (rituál přivolávání deště), k upevnění identity (rituál úcty, oslavy, trestu), k usnadnění či podmínění přechodu z jednoho životního stadia do druhého (NÁRODNÍ ÚSTAV LIDOVÉ KULTURY, 2011, s. 85).“

Bowie (srov. 2008, s. 177-178) popisuje rituál tak, že se při jeho vykonávání používají posvátné předměty či symboly, aby se tím tak zvýšil účinek představení, a zároveň aby se tím sdělila ideologická poselství týkající se povahy jednotlivce, společnosti a vesmíru. Rituály jsou pro lidskou kulturu zásadní, mohou se použít například k ovládnutí, rozvracení, stabilizaci, rozšíření a k terorizování jednotlivců i celých skupin. Výzkum rituálu tak může poskytnout klíč k pochopení interpretace kultury.

Díky různým definicím rituálů se otevírají možnosti pro rozmanité interpretace pojmu. Každý rituál, ať už šlo o přinášení obětí, tance nebo hudby, měl svou vlastní formu provedení, která byla specifická pro danou kulturu, tradici nebo náboženské vyznání.

1.3 Historie rituálu

Historie rituálů sahá až do nejstarších dob lidské existence, je spojena s potřebou lidí porozumět světu kolem sebe a interpretovat jej různými způsoby. Rituály pravděpodobně vznikaly jako reakce na důležité události v životě jednotlivců a společností, jako je narození, dospívání, sňatek, úroda, nebo například lov. Historie rituálů je velmi bohatá a rozmanitá a může zahrnovat širokou škálu praktik a obřadů, od prostých každodenních činností až po složité a ceremoniální události.

Na začátku lidské historie se rituály a úkony s nimi spjaté často vyvíjely právě jako specifický způsob komunikace s božstvy, ochrany před nebezpečím, zajištění prosperity

a dobrého života. Lidé věřili, že díky rituálům mohou nějakým způsobem ovlivnit přírodní síly a bohy, nebo si získat jejich přízeň. Tímto způsobem se rituály staly klíčovou součástí duchovních systémů různých kultur a civilizací.

S rozvojem společnosti se rituály staly také důležitým prostředkem pro upevnění sociálních vazeb a vytvoření pocitu společenství a sounáležitosti. Sloužily jako prostředek sdílení společných hodnot a tradic a jako prostředek přenosu kulturní identity z generace na generaci. Rituály se vyvíjely a měnily v průběhu času v souladu s proměnami společnosti, kultury a náboženských věrouk. I přes tyto změny zůstávají určitou součástí lidského života a stále plní různé sociální, emocionální a duchovní potřeby jednotlivců a společenství.

1.4 Přejchodové rituály

Fiona Bowie popisuje přechodové rituály následovně: „Přejchodové rituály (rites de passage) označují přechod z jedné fáze života, období či události k jiné. Rituálů přechodu se zúčastní každý a společnosti je vymezují různými způsoby (BOWIE, 2008, s. 156).“

Podle Gennepa (srov. 2018, s. 13) už jen to, že člověk žije, vyžaduje přecházení z jedné společnosti do druhé, od jednoho společenského postavení k druhému. Život člověka se skládá z různých etap, jako je narození, dětství, dospívání, sňatek, specializace zaměstnání či smrt. Ke každé etapě se vztahují obřady, díky kterým jedinec přechází od jedné determinované situace k jiné, zrovna tak determinované situaci. Navíc člověk i společnost nějakým způsobem závisejí na přírodě a vesmíru, jenž také podléhá rytmům, které se odrážejí i v lidském životě.

Tyto typy rituálu tedy způsobují změnu stavu v životě a životních okolnostech, jako je například narození dítěte nebo smrt rodiče, kalendářní změny v roce jako Velikonoce nebo Nový rok.

Gennep zdůrazňuje spojitost rituálů s kosmickými rytmy. „I ve vesmíru jsou etapy a momenty přechodu, postup kupředu a stadia relativního klidu, zastavení. Proto je třeba k lidským přechodovým obřadům přidat i obřady vztahující se ke kosmickým přechodům: od jednoho měsíce k druhému (například obřady úplňku), od jednoho ročního období k druhému (slunovraty, rovnodennosti) či od jednoho roku k druhému (Nový rok atd.) (GENNEP, 2018, s. 13).“

Také Motlová píše, že dříve praktikované rituály byly spojované s rytmem přírody, které se právě především vztahovaly ke dnům rovnodenností a slunovratů, neboť země, pojímaná jako Matka-živitelka, byla objektem plodonosných obřadů. Obřady se tak vztahovaly především k zahájení polních prací a ukončení sklizně. Tímto se měla podpořit plodnost rostlin.

„Letní slunovrat, s nejdelším dnem v roce, byl oslavován jako vítězství nad temnotou a čas plodnosti. Zimní slunovrat, chápán jako vyvrcholení zápasu slunečního světla s démony temnot, byl spojen s významnými obřady k počtě vracejícího se slunce. Dny slunovratů měly výjimečnou pozici, protože s nimi byla spojována nejsilnější působnost magických sil země. Na jaře se oslavovala obnova života a přírody, podzimní oslavy se nesly ve znamení díkůvzdání slunci a zemi za úrodu (MOTLOVÁ, 2016, s. 206).“

Podle Fiony Bowie mohou mít rituály národní význam (královská korunovace), nebo mají význam pro jednotlivce (narozeniny). Soukup (srov. 2015, s. 195) přechodový rituál popisuje tak, že tento jev doprovází změny sociálního stavu účastníka v určité fázi jeho života. Rituál změnu jak vyznačuje, tak také způsobuje.

Přechodovými rituály se vyznačují přechody od jedné životní fáze k další. Jana Karlová (srov. 2013, s. 126) označuje přechodový rituál jako mechanismus, který zařizuje oddělení od starého statusu a přiřazuje tak status nový, zároveň umožňuje ostatním zúčastněným si tuto změnu uvědomit, přehodnotit vzájemné vztahy a znovu je uspořádat do podoby odpovídající aktuální situaci. Z hlediska jednotlivce se tyto rituály týkají vývoje osobnosti, z hlediska skupiny sociální role.

Má-li člověk přejít z jedné kategorie do jiné, musí splnit určité podmínky, musí provést obřady, a to znamená úkon zvláštního rázu. Takový přechod vyžaduje i svou přechodnou dobu (srov. GENNEP, 2018, s. 11-12).

Gennep rozdělil přechodové rituály do tří kategorií. První je preliminalita. To znamená rituál odluky, odloučení, kdy se jedinec odděluje od předchozího stavu života. Odloučení může probíhat od různých situací, nebo od rodiny. Dále zde probíhá podrobování určitých životních zkoušek, a nastává ukončení dříve platných pravidel. Příkladem jsou pohřební obřady. Druhou kategorií je liminalita, neboli rituály pomezí či prahové. Člověk se nachází ve stavu pomezí, tedy v tomto období nepatří do žádné skupiny, a nemá žádná stanovená pravidla k jejich dodržování. Proto může cítit strach, nejistotu nebo pocit prázdnoty. Nemá představu, kam bude směřovat, má obavy z nové společenské role, na kterou se musí nějakým způsobem připravit. Příkladem tak může být těhotenství nebo zásnuby. Poslední kategorie je postliminalita, neboli přijetí či sloučení. Zde totiž už dochází k zapojení jedince do společnosti, a do nového stádia

života. Jedinec si tak vybudovává nový společenský status a novou životní roli. Takové rituály se například konají při svatebních obřadech (srov. GENNEP, 1997, s. 19).

„Životní situace, v nichž dochází k základním změnám v lidském životě, situace, které můžeme nazvat mezními, neboť tvoří pomyslné mezníky mezi jednotlivými fázemi života, jsou ve všech kulturách a náboženských systémech spojeny s rituály. Důvodem pro konání těchto rituálů je nejen vyjádření změny sociálního statusu, k níž často dochází, ale také překonání určité krize, která se s životními přechody pojí (VLČKOVÁ, 2015, s. 164).“

1.5 Rituály spojené s narozením dítěte

V dřívějších dobách, kdy se ženám u porodu nedostávalo patřičné lékařské pomoci, často ani hmotného zajištění, se častěji uplatňovalo praktikování množství magických úkonů. Ty tak měly ochránit křehký život novorozence i rodičky, zajistit jim bezpečí a pomoci k zotavení. Naskytuje se nám tak rozsáhlý komplex symbolů a rituálů, které se vztahují k období porodu a šestinedělí. V jejich pozadí stojí dávné představy o působení démonických sil, tabu spojené s krví a počátkem lidského života a mnohé další archetypální úkony, do kterých můžeme nahlédnout díky svědectvím o již zaniklých obřadech lidové tradice. Narození dítěte jakožto nového člena jak rodiny, tak komunity, znamenalo vždy přelomovou událost v životě matky, rodiny i celé společnosti. A právě tato událost byla vždy nutně doprovázena různými rituály. Zde si můžeme uvést základní symbolické úkony spojené s narozením dítěte v našem kulturním prostředí.

V našem prostředí se před porodem v rohu kolem postele v rohu světnice zavěsila plachta pro větší soukromí. Tomuto oddělenému prostoru se říkalo „kout“, proto se před porodem o ženě říkalo, že se „chystá do kouta“. Tento ochranný prostor býval vykrápěn svěcenou vodou, či případně vykuřován. Oddělující plachtě se říkalo „koutnice“. Ta měla také za úkol chránit matku s dítětem před zlými silami. Byla zdobena výšivkami nejčastěji v červené barvě, které se přisuzoval ochranný význam (měla zabránit uřknutí). Červená tak mohla být i pentle na dětském čepěčku, nebo se dětem vázala červená stužka kolem zápěstí. Kout byl pro matku a novorozeně vyhrazen na šest týdnů po porodu. Těhotenství tak doprovázela řada pověr, například těhotná žena nesměla chodit pod prádelními šňůrami, jelikož by se mohla dítěti omotat pupeční šňůra kolem krku. (srov. MOTLOVÁ, 2016, s. 120).

Definici koutní plachty ještě doplňuje Alexandra Navrátilová tím, že koutnice byla zavěšována na bidlo od stropu až k zemi, aby tak obestírala celý prostor koutu. „Někde

se k zakrytí používalo obyčejných plátěných prostěradel, později i pokrývek (NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 107).“ V 19. století koutní plachtu dostávala každá nevěsta do výbavy, v některých rodinách se i dědily. Ty nejstarší se šily z konopného nebo lněného plátna.

Při porodu ženám asistovaly porodní báby, nebo i matky či kmotry. Porodní báby musely být zkušené, a od 16. století musely ze svých dovedností skládat i zkoušky. Během porodu bylo zvykem rozvazovat uzly, odemykat zámky, ženám se dávaly do rukou růžence či křížky, dostávaly napít svčené vody, nebo se zapalovala svíčka jako obětina patronce rodiček sv. Markétě. Dále bylo zvykem zakopávat placentu pod stromy, aby dobře rodily, spálená v ohni měla ochránit dům před požárem, nebo se používala i při léčení. Během šestinedělí přicházeli příbuzní s dary, a aby uvítali dítě na svět. Přinášela se slepičí polévka, pečivo, smetana, vejce, mouka, a také pivo či víno. Kromě jídla to mohly být i peníze, nebo také šaty či věci pro dítě. „Kout“ se vykrápěl svčenou vodou, do postele se dávaly ochranné předměty (růženec), matka nesměla opouštět dítě v poledne, aby na něj nepřišla polednice, po západu slunce klekánice či hastrmanka a nevyměnila dítě za své. Žena byla během šestinedělí považována za „nečistou“, tedy nesměla čerpat vodu ze studny – vyschla by, chodit na pole – uškodila by úrodě, na louku – mohla by přivolat bouři, a v hospodě by mohla zase přivolat rvačku. Žena jako „nečistá“ nesměla ani vstoupit do kostela (srov. MOTLOVÁ, 2016, s. 120-121).

Ženy u většiny evropských a mimoevropských národů byly odloučené od ostatních, a musely se podrobovat nejrůznějším omezením. Toto období trvalo šest týdnů, a u lidí bylo považováno za mimořádně nebezpečné. Matka tak v této době měla přesně vymezené normy chování pro zabránění působení „zlých sil“ a ochranu, a to jak pro sebe a dítě, tak i pro celou komunitu. Dokud se rodička nepodrobila očištnému rituálu, zůstávala vystavena neustálému nebezpečí. Proto do té doby byla i s novorozencem izolována na lůžku v koutě světnice, odděleném koutní plachtou, který nesměla opustit, aby jí a dítěti nikdo a nic neublížilo. Kout měl zároveň funkci posvátného prostoru, který poskytoval bezpečí a ochranu matce i dítěti. Za něj neměl nikdo jiný přístup, kromě porodní báby. Sama matka byla také okolí nebezpečná, proto musela důkladně dodržovat všechny jí předurčené činnosti a styky. Nesměla být přítomna na svatbě, nesměla ani na pole z důvodu přivolání katastrofy. Na obec i celý kraj tak mohla přijít bouře, krupobití, povodeň či požár. Izolovat se mělo i dítě, jelikož mu hrozilo urknutí nebo bylo vyměněno za cizí, které matce mohla podstrčit divoženka. Ukončení izolačního období bylo vždy doprovázeno rituálním aktem. Toto ukončení, spojené s očištou, bylo prováděno ještě před přijetím křesťanství a mělo pevně stanovený průběh úkonů. Omýváním proudem vody a vykuřováním ohněm se očišťovala nejen

žena, ale i celý dům. U východních Slovanů tak probíhalo například obřadní umývání rukou, při kterém si rodička s porodní bábou polévaly ruce říční vodou. Očista se konala také zrním, které se sypalo na ruce rodičky, na Slovensku matku kropili svčenu vodou. Očista rodiček byla hluboce zakořeněná součást poporodního obřadního cyklu již od těch nejstarších dob (srov. NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 106-129).

Gennep popisuje rituály spojené s narozením dítěte tak, že již těhotná žena provede jakýsi odlučovací rituál, jelikož se tím vylučuje z obecné společnosti. V období pomezí se provádějí další rituály spojené s těhotenstvím, a nakonec porodní rituály. Ty mají za cíl začlenit ženu opět do společnosti, a zajistit jí tak nové postavení, tedy že se stala matkou. S pupeční šňůrou se nakládá různě. Někdy si ji uchová dítě (stejně jako vlasy či ostříhané nehty), aby nedošlo k oslabení jeho osobnosti. Jindy bývá pupeční šňůra svěřena někomu z příbuzných, aby tak chránil osobnost dítěte, nebo aby jejich rodinné pouto bylo stále pevné. Pupeční šňůru dokonce pohřbívali, a to buď někde daleko stranou od všech obydlí, nebo naopak pod prahem. Podobně se zacházelo s placentou. První umývání a utírání dítěte a jeho hlavy nemělo jen hygienický význam, ale zároveň je to rituál odloučení dítěte od matky. Mezi odlučovací rituály patří ty rituály, během kterých se něco odřezává, stříhá. Následně přijde rituál prvního oblékání, poté přijímací rituály, kdy se dítě uvede do společnosti. Například rituál pojmenování, kojení, propíchnutí uší, prvního zubu, požití pevné stravy či prvních kroků (srov. GENNEP, 2018, s. 41-52).

Porod se pokládá za mimořádný okamžik, kdy se žena stává matkou a ocitá se na hraně života a smrti. Žena se nachází na pomezí i během šestinedělí, protože ještě nemohla být patřičně přijata do společnosti v novém společenském postavení. Její tělo je ještě poznamenáno těhotenstvím a porodem. Jelikož žena tak putuje „mezi dvěma světy“, je ohrožena i ze strany démonických bytostí. Proto se při této příležitosti často udílelo i poslední pomazání, jelikož „těžká hodinka“ se pro ženu mohla stát i tou poslední. Těhotným bývalo tedy doporučeno, aby se před porodem vyzpovídaly a přijaly eucharistii. Někdy byl u porodu přítomný kněz, který prováděl obřad žehnání. Žena je i po porodu vnímána jako nečistá, proto ženy zesnulé po porodu měly na hřbitovech vyhrazeny zvláštní místa, stejně jako nepokřtěné děti. Byly pohřbívány v odlehlých koutech hřbitova, aby se jim tak mohly vyhnout především dívky a ženy v plodném věku z důvodu záporného působení (srov. VLČKOVÁ, 2015, s. 146).

K rituálům spojeným s narozením dítěte, které pomáhaly vytvářet pouto mezi dítětem, rodinou a ostatními členy komunity, patřila vždy také první koupel dítěte. Ta znamenala magickou očistu spojenou s ochranou. K těmto rituálům patří přiřadit i obdarovávání dary novorozence a společné hodování. Tyto obřadní úkony měly značný

společensko-integrovní význam, při nichž měla veliký důraz první slova promluvená od těch nejbližších k dítěti (srov. NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 73).

1.6 Náboženské rituály spojené s narozením dítěte

Kromě magických rituálních úkonů je třeba zmínit i ty, které měly křesťanský obsah. Tyto úkony vyjadřovaly víru v Boží pomoc, či pomoc světců, kteří byli považováni za ochránce rodiček a novorozenců. U lůžka rodičky byly často vyvěšovány svaté obrázky, nebo sošky patronů matek a dětí. Oblíbené byly také škapulíře a různé zázračné předměty, které měly poskytnout ochranu a požehnání. Součástí byly i modlitební knížky nebo texty modliteb, které měly posílit duchovní sílu a vyjádřit vděk za nový život. Modlitby nad rodičkou byly často součástí práce porodní asistentky, která vedle fyzické péče poskytovala i morální podporu a duchovní útěchu v náročných chvílích porodu. Modlit se měla i rodička, a to třikrát denně růženec. Ráno radostný, v poledne vítězný a večer bolestný (Tamtéž, s. 109).

Tyto křesťanské rituály a úkony měly za cíl přinést pocit klidu, ochrany a naděje do prostoru porodního lůžka a vyjádřit víru v boží péči a ochranu. Byly důležitou součástí duchovního aspektu porodního procesu a poskytovaly rodičce pocit podpory a bezpečí v kritickém okamžiku narození.

Významným křesťanským obřadem spojeným s narozením byl tzv. Úvod šestinedělky. Obřad úvodu byl opředen mnoha magickými představami a doprovodnými lidovými zvyky, které měly především zajistit ochranu matce a dítěti během šestinedělí i při jeho rituálním ukončení. Ještě v 19. století umíralo značné množství rodiček i novorozenců, ať už při porodu nebo během následujících dnů či týdnů. Lidé tak kladli za vinu nejen špatným hygienickým poměrům nebo nemocem, ale zároveň silám, které usilovaly o jejich křehké životy. Na ženu po porodu je nahlíženo jako na nečistou, je v ohrožení ze strany démonických bytostí (Satana), a zároveň tím může ohrozit i své okolí. Očistné rituály tedy měly působit i jako ochrana pro osoby v blízkosti matky, které jsou vystaveny potenciálnímu nebezpečí kvůli jejímu „nečistému“ stavu, proti působení zlých sil. Očistný rituál působí s cílem vymanit se z tohoto mimořádného a nebezpečného stavu. Totéž platí i pro křest dítěte, jelikož i to bylo v mnoha kulturách chápáno jako nečisté, tedy muselo podstoupit očistné obřady. Ochranné rituály doprovázely matku s dítětem i v momentu opuštění relativně bezpečného prostoru domova (srov. VLČKOVÁ, 2015, s. 142-144).

Ženy v šestinedělí byly označeny jako nečisté, a proto musely být očištěny prostřednictvím obřadu zvaného Úvod šestinedělky. Původ obřadu se odvozuje od praxe rituálního očišťování žen v Judaismu a také od vyprávění o očišťování Panny Marie v evangeliích. Chápe se jako následování příkladu Panny Marie, která očišťování podstoupit nemusela, protože na rozdíl od ostatních žen nebyla poskvrněna ani poporodním krvácením, ani způsobem početí dítěte jako jiné ženy. Matka při obřadu fyzicky vstupuje do kostela, aby se znovu začlenila do farní obce. Chrám je symbolem církve, do které se matka navrácí. Uvedení matky do chrámu je doprovázeno prosbou za její spásu. Uvedení do kostela tedy symbolizuje opětovné uvedení do církve, jde o rituál přijetí, sloučení. V tento moment má matka pokleknout před oltář a děkovat Bohu za ochranu a modlit se za spásu sebe i dítěte. Jedná se o příležitost k díkůvzdání a k oslavě (Tamtéž, s. 139-148).

„Obřad má být pro matku příležitostí pro díkůvzdání Bohu za přijatá dobra, především za narození dítěte, a také připomínkou poslání, zodpovědnosti, která matku zavazuje v její nové situaci. Dále se hned na počátku obřadu zdůrazňuje spojitost se křtem dítěte, který je chápán jako pravý okamžik pro požehnání matky (a otce) (VLČKOVÁ, 2015, s. 98).“

Křesťanská církev tak měla vlastní ritualizovaný obřad, který byl zásadní pro ukončení šestinedělí, a tím byl již zmíněný úvod v kostele. O tomto rituálu se zmiňuje i Alexandra Navrátilová, která jej popisuje jako symbolickou duchovní očistu zpětné začlenění rodičky. Měl znamenat odpuštění, poděkování a požehnání. Do té doby se rodička nesměla účastnit bohoslužeb, ani vstupovat do kostela. Zpravidla se úvod konal po uplynutí šesti týdnů, avšak z hospodářských důvodů (oslabení rodiny o výkonnou pracovní sílu) se termín postupně zkracoval. Na konci 19. století šly ženy k úvodu ve chvíli, kdy se už cítily zdravé, tedy kolem prvního až třetího týdne po porodu. I tak ale bylo přáním obce, aby se ještě neukazovala na veřejnosti, jinak byla všeobecně nenáviděna. Ukončení izolace bylo jednak ve smyslu fyzickém (hygienickém), jednak ve smyslu sociálním a společenském. Ve smyslu pověrečném skončí i období vlivu zlovolných sil (srov. NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 131-132).

Úvod je také slavností a poctou matky. Vlčková zmiňuje, že žena nevystupuje při obřadu jen jako osoba nečistá a nebezpečná, nýbrž jako osoba vážená, která přivedla na svět dítě a navrácí se s ním do svého společenství slavnostním veřejným aktem. Obřady se konaly ve farním kostele a náležely mezi úkony místního faráře.

1.7 Rituály spojené s narozením dítěte v současnosti

„K narušení rituálů dochází poprvé s nástupem osvícenství, kdy jsou rituály postupně nahrazovány snahou zachovat a uchránit lidské životy při porodu a těsně po něm. „Profesionalizace a medikalizace porodu pak odsunuly zbytky rituálů do světa pověr, úsloví a přísloví (LENDEROVÁ, RÝDL, 2006, s. 19).“

Od počátku 19. století dochází k mnohým civilizačním změnám, především k modernizaci, urbanizaci, kdy se radikálním způsobem mění pro mnoho lidí způsob jejich života. Ve velkém měřítku dochází ke stěhování obyvatel venkova do měst, k rozpadu tradičních institucí a následně také k rozvolnění společenských vazeb. Klíčové události lidského života přestávají být tak hluboce prožívány a slaveny v rámci širšího společenství, stávají se tedy pouze věcí jednotlivce či případně užšího kruhu rodiny a příbuzných. Zásadně se mění i porodnická praxe a chápání šestinedělí. V rámci proměn v 19. a 20. století postupně zanikají významy obřadů a tradičních zvyků, také v důsledku toho, že matka už nebývá při porodu tak často ohrožena na životě. Ženy přestaly rodit doma, místem narození dítěte se stává nemocnice. Porodní asistentky nahrazují lékaři, sestry a zdravotní personál. Tímto tedy již nezůstává žádný prostor pro uplatňování starých zvyků spojených s narozením dítěte. Není třeba realizovat žádný rituál, jehož prostřednictvím by se matka musela začleňovat zpět do komunity. Šestinedělí se stává čistě medicínským pojmem, jediným hlediskem je hledisko zdravotní. V nemocničním prostředí se klade větší důraz na sterilitu a technické vybavení, než na matku a novorozeně. Porod je často veden s zásahy ze strany personálu, jako je monitorování plodu, užívání léků na bolest, znečítlivění či zákroky jako císařské řezy (srov. VLČKOVÁ, 2015, s. 130-169).

V první polovině 20. století se důraz přenáší jednoznačně na obřad křtu, zatímco obřady a zvyky včetně úvodu šestinedělky, ztrácí na významu. I v oblastech se silně zakořeněnou tradicí mizí v meziválečném období slavné rituály, zanikají hody a zvyky s nimi spojené, a zůstávají pouze křtiny. Pozornost se přenáší na dítě, nikoli na ženu, šestinedělí už není vnímáno jako pomezí, nýbrž jako období zotavování po porodu a navykání si na novou roli matky. Křest se nekoná hned v prvních dnech po narození, ale odkládá se do té doby, dokud matka i dítě dosáhnou po porodu dobrého zdravotního stavu. Poté následuje hostina pro příbuzné a rodinu. Symbolické znaky přechodových rituálů překonání pomezí zanikají, smysl obřadu se vytratil. Jeho zánik je pak v rámci lidové tradice zcela přirozeným jevem (Tamtéž, s. 130).

V současné době ale stále více matek zvažuje možnost odstoupit od porodu v nemocnici, a vrátit se tak k přirozenému porodu, který probíhá mimo prostředí

klinických zařízení. Ženy mají právo rozhodovat o vlastním porodním zážitku, proto je tento trend spojen s rostoucím zájmem o porod doma, ve vodě, nebo v takových porodnicích, které podporují přirozený proces porodu a respektují fyziologii těla ženy. Zároveň domácí porody nabízejí ženám tu možnost mít u sebe přítomné blízké osoby, jako je partner, rodina nebo jimi zvolená porodní asistentka, což přispívá k pocitu podpory a bezpečí.

Důvodem pro volbu přirozeného porodu mimo nemocnici může být i snaha minimalizovat zásahy běžné z nemocničního prostředí, a podpořit tak fyziologický průběh porodu. Porody ve vodě jsou jednou z alternativ, které poskytují ženě pohodlnější prostředí a menší pocit bolesti díky pohybu ve vodě a uvolnění svalů.

Přechod k přirozenému porodu však není bez rizik a vyžaduje pečlivou přípravu a plánování. Matky, které se rozhodnou pro tento druh porodu, tak vyhledávají speciálně vyškolené porodní asistentky, které jim poskytnou podporu a odbornou péči během porodního procesu.

Dříve byl porod považován za zásadní životní událost pouze pro matku a byl především její doménou. V dnešní době se více stává záležitostí i pro otce, jejichž přítomnost u porodu se stává běžnou praxí. Tento vývoj tak otevírá možnost, aby se otec aktivněji podílel na porodním procesu a na péči o nově narozené dítě. Nyní se stává účast otce u porodu jedním z klíčových okamžiků v životě rodiny, kdy se všichni členové zapojují do nového životního období a budování pouta s nově narozeným dítětem. Díky tomu tak narůstá uvědomění si rodičovství jako společného úsilí, a důležitého prvku partnerského vztahu (Tamtéž, s. 168-170).

2. Křest

Ve společnosti dnešní doby, kde tradiční rituály a obřady postupně ustupují modernímu životnímu stylu, jedním z mála obřadů, který nám zůstal a pojí se k situaci narození dítěte, stále se udržuje a má trvalý význam, je křest. Jeho zachování v průběhu staletí svědčí o hloubce jeho historických a kulturních kořenů, stejně jako o jeho důležitosti pro jednotlivce i společenství. Křest představuje symbolický akt, který spojuje dítě s náboženskou tradicí a komunitou, doprovází jeho uvítání do světa lidských vztahů a hodnot. Tímto rituálem se upevňují rodinná pouta, posiluje se víra a předávají se hodnoty z generace na generaci, díky čemuž přetrvává jeho význam i v dnešní době.

Křest je slavnostní obřad, skrze který se jedinec stává členem náboženského společenství a vyjadřuje svou víru v Boha. Tento rituál označuje začátek cesty k víře a náboženskému životu. Jedinec tímto krokem získává místo v náboženské komunitě, která mu poskytne duchovní vedení, zároveň se křtěný začleněním do společenství podílí na hodnotě a tradicích, jež tato komunita sdílí. Aktivně se zapojuje do duchovního života, což zahrnuje účast na bohoslužbách, modlitbách a dalších náboženských aktivitách, které prohlubují jeho porozumění náboženským hodnotám.

Obecně je křest vnímán jako klíčový rituál, který označuje vstup jedince do křesťanského společenství a jeho spojení s Kristem. Věřící vnímají Boha jako stvořitele a vyšší autoritu, která je zároveň milujícím Otcem. Snaží se následovat Krista a jeho učení, aby svůj vztah s Bohem dále prohlubovali, a dosáhli duchovního růstu. Prostřednictvím křtu se otevírá cesta ke spojení s Bohem a Kristem, skrze tento vztah člověk nachází smysl života, sílu, pocit přijetí, osobní růst. Otevírá se Boží přítomnosti a moudrosti, což mu pomáhá nalézt odpovědi na životní otázky v těžkých časech a řešit výzvy s vírou a odvahou. Tento vztah s Bohem a Kristem je zdrojem pokory a lásky, pokřtěný se cítí Bohem milován, přijatý do Boží rodiny.

Církev, vědoma si veliké důležitosti křtu pro věčnou spásu, křtila od počátku nejen dospělé, ale i děti. Křesťanská výchova, která tak dětem náleží a ke které se rodiče a celé okolní společenství zavazuje, má směřovat k tomu, aby děti díky výchově ve víře postupně poznaly záměr Boží vyjádřený v Kristu a tak životem dovršily víru, ve které byly pokřtěni (srov. STUDENÝ, 199-?, s. 1). Křesťanská výchova dětí je základním prvkem formování jejich víry a životního postoje.

Křest novorozenců dětí je v křesťanských tradicích považován za důležitý krok pro přijetí do náboženského společenství. Děti tímto rituálem symbolicky vstupují do víry svých rodičů a církve. Obřad je zároveň příležitostí pro vyjádření radosti z příchodu nového člena do světa.

„Specifickým způsobem přijetí narozeného dítěte do společenství byl křest, který potvrzoval přináležitost k církvi a tím i k uznaným duchovním hodnotám (NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 74).“ „Aktem křtu bylo dítě přijato do církve; obdrželo jméno a tím vlastní identitu – pojmenováno bylo většinou po jednom z rodičů či kmotrů (LENDEROVÁ, RÝDL, 2006, s. 99).“

V dalších kapitolách se budu podrobněji zabývat průběhem samotného křtu dítěte, jeho významem a různými aspekty, které tento rituál doprovází. Vše další, co se týká křtu, jeho charakterizující prvky a symboly, význam a okolnosti, které doprovázejí a utvářejí tento rituál, uvádím dále.

2.1 Historie křtu

Historie křtu sahá až do starověkých dob a má kořeny v různých kulturách a náboženských tradicích. V kontextu křesťanství je křest spojen s Ježíšem Kristem, který mluvil o křtu již na počátku svého veřejného působení. Ten po svém zmrtvýchvstání shromáždil své apoštoly a dal jim za úkol jít k národům, získávat tak nové učedníky, křtít je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého a učit je zachovávat vše, co jim přikázal. Tak to platí i pro Kristovu církev. Proto je křest především svátostí víry. Církev vždycky považovala za své nejdůležitější poslání, aby všechny vybízela k víře, a aby jí vyučovala. Těm, kteří své srdce otevřeli víře tak církev dále pomáhala připravit se na opravdové spojení s Kristem ve křtu, a vstoupili tím tak do svazku, který dále pomáhala upevňovat (srov. STUDENÝ, 199-?, s. 1).

Křesťané přijali křest jako symbol svého nového života ve víře a jako závazek k následování Krista. Tento obřad původně spočíval v rituálním ponoření do vody, což symbolizovalo očištění od hříchů a obnovení duchovního života. Užívání vody jakožto očištného prostředku bylo známo již v náboženstvích starého Egypta, Babylonie a Palestiny. „Svaté slovo křtu spolu s aktem očisty ji proměňovalo ve svátost.“ (srov. NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 74). Křesťané věří, že jsou díky křtu spojeni s Kristem a stávají se tak členy církve, Boží rodiny. Pro prvotní křesťany, kteří se do křestní lázně měli ponořit celí, poskytoval křest mnohem hlubší prožitek víry než pro křesťany dnešní, jelikož v současné době je při křtu zvykem pouze lít na hlavu dítěte trochu vody. (srov. GRÜN, 2009, s. 19).

V návaznosti na zvěstování křtu v Novém zákoně se již v prvních staletích vyvinul komplexní ritus vstupu mezi křesťany. V průběhu času se způsob praktikování křtu měnil v různých církevních tradicích a historických obdobích. V raném křesťanství byli křtěni převážně dospělí lidé a často byl spojen s intenzivní přípravou. „Od 4. století sice začal převládat křest kojenců, přesto však nebyl nikdy vytvořen skutečný obřad křtu dětí, který by náležitě bral v úvahu situaci nedospělého dítěte (srov. ADAM, 2008, s. 155).“ Až Druhý vatikánský koncil ustanovil, ať je obřad křtu přepracován a přizpůsoben skutečné situaci dětí. Proto byl v roce 1969 zveřejněn římskou Kongregací pro bohoslužbu nový obřad křtu dětí.

V minulosti neexistoval žádný speciální rituál po křest nedospělých dětí. Uplatňoval se obřad pro dospělé křtěnce. Křest dítěte tak probíhal, jako by šlo o dospělého. Je proto pochopitelné, že Druhý vatikánský koncil zároveň přikázal zřetelněji dát vyniknout úloze rodičů a kmotrů a jejich povinnostem. Nový řád se snaží zabezpečit pokračování procesu založeného křtem a rodičům více připomínat jejich

odpovědnost za křesťanskou výchovu, zavádí křestní pohovor a další přípravy na křest, případně jeho odložení. Také společenství obce se připomíná její odpovědnost za nového člena (srov. BERGER, 2008, s. 222-223).

Již v prvních staletích existence křesťanství vznikla funkce kmotrovství, jakožto osobní služba dítěti a jeho rodičům. Kmotr měl úlohu být pro společenství věřících ručitelem toho, že svého svěřence povede ve víře k následování Krista. Bude rodině ochotně pomáhat v rámci přípravných obřadů i při samém křtu. Po křtu je povinen zůstat novému členu Božího lidu nablízku a být mu nápomocen. Ke konci starověku, kdy křest dětí v Římské říši již dlouhodobě převažoval, přetrvávalo se i nadále u role kmotra, ačkoli bylo jasné, že za křest a výchovu dětí nesou hlavní odpovědnost rodiče. Během křtu děti se kmotři stále objevovali na místě rodičů, ale nakonec byli z jejich role poněkud vytlačeni. I přes upřednostnění rodičovské služby při obřadu a v životě, přísluší nadále kmotru důležité funkce, ačkoli se zdají pouze jako pomocné. Stále je prostředníkem církve a vztahu ke společenství věřících. Může se ujmout dítěte při dlouhodobější nemoci nebo předčasné smrti rodičů, a pomáhá ve výchově křtěnce. Křestními termíny byly až do pokročilého středověku velikonoční (aby se zdůraznil velikonoční charakter křtu) a svatodušní vigilie. V některých oblastech se křtilo při nedělní mši, neboť každá neděle je týdenní oslavou velikonočního tajemství (srov. ADAM, 2008, s. 158-160).

Pokud ke křtu došlo v prvních dnech porodu, byla tím matka prakticky vyloučena z účasti na něm. Aby se umožnila účast obřadu i matce a byl dostatek času na přípravu, stanovil nový křestní řád, aby se křest konal v prvních týdnech po porodu. Dítě mělo být neprodleně pokřtěno pouze v nebezpečí smrti. Pro tento rychlý úkon existuje zkrácený ritus, který může vykonat každý. V akutním nebezpečí úmrtí stačí polít vodou a pronesení křestní formule „já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“ (srov. ADAM, 2008, s. 160). Tím tak dítě neztratilo věčnou spásu.

2.2 Historie tradičních rituálů křtu narozeného dítěte v naší kultuře

Lidová tradice křtu v našem křesťanském prostředí byla spojena se zvyky a tradicemi, které navazovaly na narození dítěte. Během těchto událostí byly vykonávány různé lidové praktiky a rituály, jež odrážely hluboké kulturní a náboženské tradice naší společnosti. Tyto klíčové prvky postupů a lidových zvyků, které se týkaly rituálu křtu byly důležitou součástí přechodu nového života do světa a náboženské komunity, symbolizovaly důvody, proč či za jakým účelem byly lidmi tolik uplatňované. Často měly tyto úkony lidový pověrečný motiv.

Během události křtu, ať už to byla situace před ním, po křtu či při křtu právě probíhajícím, se odehrávaly různé obyčeje a úkony, jejichž význam měl předznamenávat, co dítě či rodiče čeká do budoucna, a jaký budou mít na ně vliv. Tradicí tak před křtem bylo se shromáždit v domě křtěnce, kde bylo zpravidla nachystáno pohoštění. Následně při cestě do kostela se bedlivě sledovalo, koho napoprvé potkají, jelikož po dané osobě mělo dítě mít povahu. Nebo když potkali muže, matka měla porodit jako další dítě chlapce a naopak. Neštěstí a brzkou smrt přinášelo setkání s šestinedělkou, starou ošklivou bábou, ale i vrána, která přeletěla přes cestu. Štěstí zase měl přinést déšť nebo setkání s malým dítětem. Na dítě mělo vliv i chování kmotry či babičky. Ty tak nesměly při cestě odbíhat za potřebou, z důvodu že by se nestíhaly sušit plínky. (srov. NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 85).

„Teprve pokřtěné dítě se stávalo dcerou či synem Kristovým, článkem křesťanského společenstva. Zemřelo-li nepokřtěné, nemělo sice trpět věčně, ale život na onom světě mu byl odepřen. Odtud nejen nouzový křest prováděný bábou, ale i snaha přivést dítě mezi křesťany co nejdříve po porodu (LENDEROVÁ, RÝDL, 2006, s. 95-96)“

Na spěchání se křtem navazuje i Navrátilová. Obvykle se křtilo druhý den po narození, někdy dokonce v den porodu. „V případě nebezpečí úmrtí dítěte připouštěla církev možnost nouzového křtu kýmkoliv a obyčejnou vodou. Slabé a nezuživé děti proto porodní babička hned raději pokřtila sama (NAVRÁTILOVÁ, 2004, s. 78).“

Při události křtin bylo zvykem, aby dítě dostávalo dárek do vínku. Nejčastěji to byly památné rodinné mince či peníze, schránky s amulety nebo svaté obrázky s patrony. U dívek například náušnice, řetízek nebo růženec. Rodiče pak dětem tyto dary uchovávali v pytlíčcích až do smrti. (Tamtéž, s. 82-83).

„Zatímco někde šli ke křtu v tichosti, jinde se průvod do kostela odehrával s velkou slávou, např. na Chodsku. Ke křtu zde chodili až k večeru, kdy slunce zapadlo a ptáci začali umlkat, aby dítě nebylo křikloun, neboť *do Božího světa* se nemělo nést poprvé za ptačího zpěvu (Tamtéž, s. 85).“

K průvodu na cestě do kostela se sbíhali staří i mladí, aby mohli dítěti popřát štěstí. Cestou se hodně jásalo a často i střílelo, jak na oslavu, tak také aby se chlapec nebál vojny a děvče chlapců. V průvodu do kostela kráčeli v čele muži, za nimi ženy s dítětem. Dítě nesla kmotra nebo porodní babka, a než po návratu předala dítě zpět matce, s ním v náručí trochu zatancovala, aby tak bylo v životě veselé. Cestou z kostela ještě bývalo zvykem se zastavit v hospodě na pohoštění (Tamtéž, s. 87-88).

„Chvilé po příchodu domů byla vhodná i pro určování budoucí povahy nebo povolání dítěte, do jehož blízkosti se kladly různé předměty. Na Horácku dávali dítěti již před odchodem ke křtu pod peřinku psaní nebo napsané počty, aby se dobře učilo a bylo duchaplné (Tamtéž, s. 88)“

Důležité byly i drobné detaily v chování přítomných probíhajícího křtu, ať už dítěte, kněze či kmotrů. Povahu a osud dítěte určovala i hořící svíce. Pokud plamen zhasl nebo jeho kouř směřoval k zemi, mělo být dítě nevěrné v manželství (Poděbradsko), nevyrostlo (Uherskobrodsko), nebo do roka zemřelo i s matkou (Horácko). Klíčová byla i doba, kdy se dítě mělo křtít. Děvčata časně zrána, aby se brzy vdala, chlapec se křtil dopoledne, aby se neměl opíjet. Pokud se kněz spletl při modlitbě, dítě mělo mluvit ze spaní. Když dítě bylo při křtu tiché, mělo být pokojné a dalo se dobře vychovat. Pokud plakalo, mělo být světákem. Pokud se křtilo více sourozenců najednou, věřilo se, že jeden z nich má zemřít (Tamtéž, s. 80).

Zápisy z 16. a 17. století dle Navrátilové (Tamtéž, s. 99) usvědčují, že křest se slavil hostinou, zvanou křtiny (někde i křest). *Dětské křtěnky* bývaly velmi bohaté, byly slavností pro kmotry a příbuzenstvo, a skladba jídel se lišila podle místních tradic a zámožnosti rodiny v daných oblastech.

Navrátilová se ještě zmiňuje o rituálu první koupele po křtu. Slavnost se nazývala *smývánky*, a to z důvodu, že se při koupeli symbolicky smýval dítěti svěcený olej. „Na Chrudimsku slavili *smejvánky* tři dny po křtu a do té doby nesmělo být dítě koupáno ani myto. Pozvané hosty uctili kaší a sladkou kořalkou, děti oplatkami. Všichni hodně pili, aby dítě rychle rostlo (Tamtéž, s. 102).“ Cílem koupele bylo zabezpečit dítěti ochranu, zdraví a šťastnou budoucnost. Do vaničky s vodou se vkládaly předměty, které měly významnou léčivou či ochrannou funkci. Například vejce, mléko, nebo byliny jako mateřídouška či heřmánek. Kmín a fenykl přinášel dítěti hluboký spánek, růže červené tváře. Do koupele se přidávala i svěcená voda, aby dítě nepřišlo k úrazu, někdy také mince pro přivození štěstí a bohatství. Pozornost si také žádalo, kam se voda po koupeli vylije. Po mytí chlapce to bylo k jasanu, buku či javoru, aby byl tvrdý, zdravý a vysoký. Vodu po děvčeti lili k jabloni, aby bylo milé, sladké, příjemné. Voda se lila i z kopce, aby odnesla všechny škodliviny.

2.3 Průběh současného obřadu křtu

Boží lid jakožto církve předává a živí víru přijatou od apoštolů. Příprava křtu a křesťanská výchova je jejím hlavním úkolem. Službou církve jsou děti vedené k evangeliu, jsou v její víře křtěny a vychovávány. Při udělování křtu je vhodné, aby byl přítomen Boží lid. Nejen kmotři, rodiče a příbuzní, ale i přátelé, známí, účastníci mohou být i příslušníci místního společenství věřících. Tato hromadná sešlost tak vyjadřuje silné společenství víry i společnou radost nad tím, že s pokřtěným přichází nový člen církve (srov. Křestní obřady, 2020, s. 13).

Při obřadu křtu nestačí jen to, aby kněz vykonal všechny předepsané úkony. Obřadu se aktivně účastní i rodina. Symbolické úkony mají význam hlubší než slova, umožňují vnímat přítomnost Ježíše Krista. Při obřadech nejde jen o víru kněze, nýbrž jde i o víru všech přítomných, hlavně rodičů a kmotrů. (srov. GRÜN, 2009, s. 38).

Pokusím se shrnout popis obřadu křtu na základě textů formulářů Křestních obřadů (Křestní obřady, Karmelitánské nakladatelství, 2020) kroky, které se pokusím v této kapitole shrnout. Zároveň text doplním o poznámky od následujících autorů: Jaroslav Studený *Křest* (199-?), Anselm Grün *Křest* (2009), Adolf Adam *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj* (2008) a Pavel Ambros *Křest dětí v současné pastoraci* (2011):

Rodiče se na křest dítěte mají připravit předběžným křestním pohovorem. Během tohoto pohovoru se setkají rodiče nebo kmotři s knězem, aby byli seznámeni s významem a závazky spojenými se křtem. Kněz má tak za úkol připravit žádající o křest na jeho obřad a porozumět závazkům, které přináší. Příprava na křest může také sloužit k ujištění, že účastníci jsou připraveni na odpovědnost, kterou pro ně křest představuje. Pokud rodiče nesplňují všechny požadavky, které jsou na ně kladené, nebo nemají či nejsou schopni jasně prohlásit svoji osobní víru, je třeba křest dítěte oddálit. Pro děti ale může být odklad křtu výhodou.

Velice záleží na tom, aby byli rodiče přítomní u křtu, kdy se jejich dítě znovu rodí z vody Ducha Svatého. Podílejí se na modlitbě, mají slyšet vážná připomenutí kněze. Kromě toho i sami rodiče vykonávají při křtu služby, nejen samotný kněz. To, že žádají o křest dítěte, je pro ně prvním krokem, u křtu po knězi i oni žehnají dítěti, zřikají se satana a vyznávají víru, nebo že drží rozžatou svíci, z nich nedělá pouhé nečinné figurky během obřadu. I rodiče mají důležité poslání. Jsou vázáni, z vděčnosti Bohu a věrnosti úkolu, jenž přijali, přivádět dítě k poznání Boha.

Křest obvykle udílí biskup, či kněz ve farním kostele. Vždy když má udělit tuto svátost, tím koná v církvi dílo Kristovo a působí v síle Ducha Svatého, zároveň koná

službu Božího slova. Rovněž se má starat o pomoc v přípravě rodičů i kmotrů na křest dětí. Teprve po této přípravě udílejí křest.

Dítě přinesou ke křtu otec a matka v doprovodu kmotra, drží jej matka či otec, případně někdo z kmotrů. Kněz je uvítá v kostele a několika slovy připomene radost, s níž rodiče přijali dítě jako dar od Boha, který je zdrojem všeho života a chce nyní štědře darovat svůj život i tomuto dítěti. Nejdříve se kněz táže rodičů dítěte, jaké jméno se rozhodli dítěti dát, a co pro své dítě od Boží církve žádají. Rodiče mohou na druhou otázku odpovědět různě. Buď žádají víru, milost Kristovu, vstup do církve, nebo věčný život. Nejčastěji ale odpovídají tím, že žádají křest (církve dává této otázce význam z hlediska práva rodičů na rozhodnutí, respektuje jej a nedovoluje, aby bylo dítě pokřtěno, jsou-li rodiče proti tomu).

Kněz pak osloví rodiče: „Chcete, aby bylo vaše dítě pokřtěno. Milí rodiče, křtem dítěte na sebe berete povinnost, že jej vychováte ve víře v Pána Ježíše, že jej budete učit milovat Boha a bližního, jak nám to Pán Ježíš přikázal. Jste si této povinnosti vědomi?“ Rodiče a kmotři tak následně potvrdí veřejně před církví, že jsou si vědomi své zodpovědnosti, a že ji dobrovolně přijímají. I kmotři souhlasí, že jsou připraveni rodičům pomáhat. Rodina musí zajistit, aby po křtu následovalo to, co bylo společně s ním přislíbeno.

Kněz poté osloví dítě tím, že církev jej s radostí přijímá do svého společenství a jménem církve jej mlčky označuje znamením kříže na čele (bříškem palce pravé ruky), jménem Spasitele, Ježíše Krista. Po žehnání kněze jsou vyzváni i rodiče a kmotři, aby vykonali totéž, tedy označili dítě znamením kříže.

„Toto znamení dokumentuje příslušnost ke Kristu a odřeknutí zlého ducha, který byl v tomto znamení přemožen (ADAM, 2008, s. 162).“

Dále jsou vyzváni rodiče, kmotři a ostatní přítomní k účasti na bohoslužbě slova. Tím se posílí víra rodičů i ostatních účastníků a prohloubí vědomí křtu. Kněz vybere úryvek z Písma svatého, kde se mluví o křtu a provede krátkou promluvu neboli homilii. V ní vysvětlí, co bylo přečteno, přivede přítomné k hlubšímu chápání svátosti křtu a povzbudí k ochotnějšímu plnění povinností, které na sebe berou rodiče a kmotři. Nejprve by se mělo číst jedno nebo dvě čtení, přičemž jedno z nich by mělo být z Nového zákona. Výběr úryvku ke čtení mohou zvolit i rodiče. Tato část může být doprovázena i vhodným zpěvem či mezizpěvy. Následně kněz krátce promluví o daru a úloze křtu. Je také vhodné, aby kněz vyzval všechny přítomné společně ke chvíli tiché modlitby.

Dalším krokem křtu jsou přímluvy. Ty se týkají jak křtěnců, tak rodičů, kmotrů i všech přítomných. Nejprve slova úvodu: „Modleme se k našemu Pánu Ježíši Kristu za toto dítě, za sebe navzájem a za všechny lidi.“ Další výzvy a prosby směřované k Pánu říká kněz (například doved' ho do věčné radosti ve svém království), načež rodiče vždy prosbu doplní větou „Prosíme tě, vyslyš nás.“

Kněz pak vyzve přítomné ke vzývání svatých. Při křtu se zmiňují patroni z důvodu, že každý může přát dítěti něco, čím se tento patron vyznačoval. Je možné přidat i další jména světců, i patronů kostela nebo místa.

Po vzývání svatých přichází exorcismus a exorcizační modlitba kněze, ve které s rukama vztaženýma nad křtěncem prosí o ochranu pro křtěné dítě před mocí temnoty: „Až bude pokoušen a bude bojovat proti duchu zla, jeho silou ať je Kristus.“ Prosí, aby Bůh držel nad dítětem svou laskavou a ochrannou ruku, chránil je od zlého a ochraňoval v nebezpečí. Kněz pokračuje pomazáním olejem na hrudi dítěte. Olej se maže pro to, aby Kristova uzdravující síla byla silou křtěného dítěte: „Olej, kterým tě mažu, je znamením síly. Tvou silou ať je Kristus, náš Pán a Spasitel, neboť on žije a kraluje na věky věků.“ Všichni opět doplní: „Amen.“

„Pomazání olejem křtěnců je znamením síly Boží lásky, která zbavuje rodiče strachu a posiluje jejich důvěru, že působením síly Kristovy dostane jejich dítě poklad, jenž mu umožní žít v přátelství s Bohem i s lidmi (GRÜN, 2009, s. 45).“

V antickém světě se pomazání považovalo za něco, co prospívá zdraví a dodává sílu, ale jelikož toto vědomí prakticky zmizelo a provedení tohoto úkonu může u malých dětí působit určité těžkosti, může se od pomazání upustit. V tomto případě namísto mazání kněz pouze vzkládá mlčky na dítě ruku ve znamení, že dítě má být vytrženo z moci ducha zla a předáno Kristu.

Účastníci křtu se následně přesunou ke křtitelnici (baptisteria, křestní kaple). Tam kněz stručně připomene význam křtu, připomene přítomným Boží záměr posvětit duši i tělo člověka křestní koupelí, vysvětlí obřad žehnání vody, posvětit vodu a vzývá Boha. Požehnáním křestní vody se připomínají všechny oživující, očišťující a obnovující účinky vody, jak se tradovalo v dějinách Božího lidu. V současné době se užívá předem (o velikonoční vigílii) posvěcené vody pouze pro křty v době velikonoční, jinak se svěť pro každý den zvlášť. Při žehnání křestní vody je možné vybírat ze tří modliteb. Tyto modlitby obsahují připomínku minulých spasitelných činů Božích (anamnéze), i prosbu o křestní milost (epikléze).

Následuje zřeknutí se zlého a vyznání víry. Rodiče a kmotři se mají rozpomenout na svůj vlastní křest, zřeknout se hříchu a vyznat víru v Krista Ježíše. Kněz jim

připomene, rodiče mají neprominutelnou povinnost vychovávat dítě ve víře. Rodiče musí před dítětem vydávat svědectví Kristu slovem i životem, aby hřích neohrozil Boží život, který bude dítěti dán, a který v něm poroste. Kněz klade otázky, zda se přítomní zřikají ducha zla i všeho, co působí, a jestli věří v Ježíše Krista a Ducha svatého. Aby dítě nebylo infikováno zlem, rodiče a kmotři vyjadřují svou ochotu postavit se zlému duchu i všemu, co na ně může působit. Neboť to je víra církve a malé děti je možné křtít, jen když se církev za ně zaručí svou vírou. K vyznání víry rodičů a kmotrů se připojují i všichni přítomní: „Tak věříme. Tak věří církev. A tuto víru vyznáváme a ona je naší slávou v Kristu Ježíši našemu Pánu. Amen.“ Souhlas může mít i formu písně.

Kněz se ještě před křtem dítěte táže rodičů, zda si přejí, aby jejich dítě bylo pokřtěno ve víře: „My všichni jsme nyní s vámi vyznali víru celé církve. Chcete, aby i dítě bylo v této víře pokřtěno?“ Po souhlasu rodičů a kmotrů kněz pokřtí dítě, obvykle litím vody na jeho hlavu, se slovy „...já tě křtím ve jménu Otce (lije vodu), i Syna (lije vodu podruhé), i Ducha svatého (lije vodu potřetí).“ Na rozdíl od dřívější praxe je požadováno, aby při křtu drželi dítě sami rodiče. Tento krok je jádrem křestního obřadu, v případě nouze tak stačí tato forma jako platný křest.

Kněz následně pomaže dítě křížem, neboli posvátným olejem na temeni hlavy, s přípravnou modlitbou. Po tomto kroku jej obléká do bílého křestního roucha, které si rodina obstarala sama. V raném období církve se nově pokřtění oblékli do bílého roucha a nosili je při eucharistické liturgii celý velikonoční týden. Bílé roucho je obrazem čistoty a ryzosti. Tímto se tak vyjadřuje, že je dítě zcela připraveno přijmout Krista a jeho slávu:

„V dítěti září Kristova láska, aniž by ji zatemňovaly lidské úmysly a sobectví. Tím, že dítě oblékneme do bílého roucha, symbolicky vyjadřujeme přání, aby bylo jedinečným a nepokřiveným obrazem Božím, aby žilo v jasu Boží lásky a aby se nenechalo deformovat nebezpečími a pokušením. (GRÜN, 2009, s. 51).“

Dalším krokem je předání hořící křestní svíce. Kněz vezme paškál se slovy: „Světlo Kristovo.“ Následně někdo z rodičů nebo kmotr rozsvítí od paškálu svíci pro své dítě na znamení, že se v duši dítěte rozhořelo Ježíšovo světlo. Ti mají nadále závazek toto světlo opatrovat. Kéž dítě vždy chodí ve světle Kristově, a kéž žije z víry až do konce. Světlo Kristovo tak má v dítěti osvitit všechny temnoty a přinášet světlo a teplo tam, kde je tma a vládne zima.

Při závěrečném obřadu, pokud to prostorové podmínky dovolují, jdou účastníci od křtitelnice k oltáři, k tomu by se měl zpívat vhodný text písně ke křtu. Kněz ještě krátce připomene přijatý dar křtu. Poté přichází modlitba Páně odkázána na přítomné, jelikož se modlí společně za dítě. Dále kněz požehná matce, držící v náručí své dítě, otci a

všem přítomným. „Požehnej vás všemohoucí Bůh, Otec i Syn i Duch Svátý. Žehnat mohou i rodiče svému dítěti a všem přítomným.

Po požehnání je vhodné zpívat nějaký zpěv vyjadřující velikonoční radost a poděkování. Po skončení obřadu se podepíší kmotři do křestní matriky a tak potvrdí, že dítě bylo pokřtěno. Kmotři mají zastupovat duchovní rodinu dítěte, a zároveň zastupuje církve jako matku. Napomáhají rodičům, aby dítě dospělo k vyznání víry slovem i životem. Při křtu dítěte spolu s rodiči vyznávají víru církve, ve které dítě přijímá křest. Musí mít určité vlastnosti, aby tak mohli splnit své poslání, které získávají při udělení křtu. Kmotra si vybírají rodiče, nebo jejich zástupce. V jiném případě může farář nebo ten, který uděluje křest. Kmotr by měl žít podle víry, měl by být dospělý, a nesmí to být otec ani matka křtěného dítěte (srov. Křestní obřady, 2020, s. 13-14).

2.4 Význam křtu

V každém náboženství se při narození dítěte setkáváme s různými obřady. Všechny národy a kultury mají určitou potřebu nějakým rituálem vyjádřit narození nového života. Takové rituály se nejčastěji pojí se symbolem vody či omýváním. Křest znamená žít ve společenství s Ježíšem Kristem. Dává tak člověku zakoušet, že nikdy není sám, jelikož Ježíš přebývá v jeho nitru. Jeho tělem proudí Ježíšova láska, tedy nikdy není bezradný, bez opory a bez pomoci, či ochrany: „Křest nás osvobozuje od cesty, která nic nepřináší a vede nás špatným směrem, a daruje nám účast na Boží přirozenosti (srov. GRÜN, 2009, s. 12-14).“ Ve všech církevních vyznáních je křest tou nejdůležitější a základní událostí života. Je to významná ekumenická svátost, podložena svědectvím novozákonních spisů a stálou tradicí (srov. ADAM, 2008, s. 153).

Křest je svátostí víry, kterou člověk odpovídá na Kristovo evangelium. Proto církve vždy považovala za nejdůležitější, aby všechny, kteří přijímají křest, vybízela k opravdové a účinné víře. Neboť jen tak se mohou opravdu spojit s Kristem, vstoupit do svazku nové úmluvy a tento svazek upevňovat. Proto pro tento nezměnitelný účinek mají křesťané obřady křtu v největší úctě. Vyzývání Nejsvětější Trojice nad křtenci působí, že ti, kteří jsou poznamenáni jejím jménem, jsou jí zasvěceni a vstupují do společenství s Otcem i Synem i Duchem Svátým. K tomuto dovršení se má přivádět čtení Písma, modlitby přítomných i trojí vyznání víry. Ve křtu se připomíná a znovu uskutečňuje velikonoční tajemství, kdy jím lidé ze smrti hříchu přecházejí k životu. Proto by při udělování křtu měla co nejvíce zazářit radost zmrtvýchvstání (srov. Křestní obřady, 2020, s. 12-13).

Grün popisuje křest jako znovuzrození. Ti, jenž byli pokřtěni, obdrželi novou existenci, zasvěcení do Boží lásky, našli nové bratry, sestry a společenství., což vedlo ke smysluplnému a naplněnému životu. Ten, kdo je křtěn, se zavazuje Kristu. Vyjadřuje tak, že chce společně s ním utvářet svůj život. Znovuzrození znamená novou identitu pokřtěného. Narodil se nový člověk. Není už jen slabým a křehkým tělem, ale i duchem. Díky znovuzrození má křtěný podíl na nesmrtelnosti a věčnosti Boží (srov. GRÜN, 2009, s. 11).

Grün zároveň křest definuje jako proměnu. Při křtu se něco změní, bude jiné než dřív. Stane se něco nového, dochází k hluboké proměně. Něčím viditelným se vyjádří něco neviditelného a zprostředkuje se to člověku. Obřadem se pokřtěnému daruje milost Boží, rukou kněze se křtěného dotýká sám Ježíš, a bere jej na svou cestu, která vede od kříže ke zmrtvýchvstání, k věčnému životu (srov. GRÜN, 2009, s. 34).

Člověk žije mezi lidmi a díky nim se učí dále ve víře, poznává, co je tajemstvím jeho života. Ambros (srov. 2011, s. 88) uvádí, že být členem církve znamená i to, že církev se stává pro křtěného prvním domovem, zatímco rodina je domovem druhým, je považována za malou domácí církev. Křest začleňuje člověka do církve jako k Božimu lidu Nové smlouvy, stává se tak znamením povolání a spásy (srov. ADAM, 2008, s. 153).

„Avšak křest se netýká jen těch, kdo jsou křtěni. Dotýká se i těch, kdo se obřadu účastní. Pomáhá nám, abychom dokázali vidět dítě novými očima a abychom si pomocí liturgického obřadu uvědomili nové postoje a vztahy. Pokřtěné dítě má důstojnost Božího dítěte. Je svobodné. Nepatří rodičům, nýbrž Bohu. Půjde v životě svou vlastní cestou. Má po boku anděla, který je bude provázet a který je také bezpečně provede životními nebezpečími a zraněními. Křest tak snímá břemeno z rodičů, kteří se často cítí být pod tlakem, aby ve výchově udělali vše správně (GRÜN, 2009, s. 17-18).“

Křtu je tedy přisuzováno více významů: křest a) odpouští dědičný hřích, b) činí pokřtěného dítětem Božím, c) činí ho tak údem Kristovy církve: Křest odpouští „dědičný hřích“. Člověk se tak zapojuje do Božího života, stává se Božím dítětem, přivádí se do úzkého spojení s Kristem a vstupuje do společenství s Otcem, Synem a Duchem svatým. Pokřtěný se stává živým údem Kristovy církve, a je přičleněn k Božimu lidu. Dále tak nastává svazek jednoty s těmi, kteří byli také pokřtěni. Proto se křest koná v přítomnosti společenství Božího lidu věřících, aby se podíleli na křtu nového člena. Toto zapojení tak pokřtěnému přináší určitá práva a povinnosti, očekává se, že povede život hodný té důstojnosti a bude mít účast na všem dobrém, co se v církvi koná. Na všech modlitbách, dobrých skutcích, a každé mši svaté (srov. STUDENÝ, 199-?, s. 2-3).

Osobním předpokladem pro přijetí křtu je vnitřní obrat (obrácení) a víra v Ježíše a jeho poselství. Tento krok ale nelze považovat za soběstačnou, vlastní zásluhu, nýbrž se musí opírat o předcházející milost Boží. Spojení s Kristem je tak hluboké a niterné, že je pokřtěný vtažen do spasitelného tajemství Kristovy smrti a jeho vzkříšení. I on tak má podíl na Kristově velikonočním tajemství. Křest se stává branou k novému životu a znovuzrození, je novým stvořením. Čin křtu zároveň ruší odloučenost od Boha, tedy každá vina se odpouští, včetně prvotního hříchu (srov. ADAM, 2008, s. 153-154).

3. Křest jako přechodový rituál spojený s narozením dítěte

Rituály tedy představují jakési pomyslné základní pilíře kulturních tradic a náboženských jednání spojených s různými událostmi. K takovým rituálům patří i křesťanské obřady a mezi nimi křest, který se pojí s narozením dítěte, a má v mnoha společnostech významný status jako přechodový rituál. Je to významný mezník, který pomáhá vyrovnat se s novým životním stavem a přináší pocit jistoty, bezpečí a sounáležitosti. Obřadem je tedy slavnostní a důležitý společenský akt, který spojuje dítě s komunitou a posiluje tak vzájemné vazby mezi lidmi.

Jak již bylo v předešlých kapitolách zmíněno, přechodový rituál se týká významné události v životě člověka. Klíčovým přechodem rituálu křtu je přechod k víře. Tento mimořádný okamžik zastupují různé úkony, které tuto životní změnu charakterizují. Při každém rituálu je potřeba mít určené úkony a prostředky, které napomáhají si změnu v životě naplno uvědomit. U křtu je to například symbolické polévání křtěného vodou, modlitby, nebo závazek k výchově dítěte ve víře. Přechodový rituál pomáhá zvládnout mezní situaci. V kontextu křtu slouží tento rituál jako symbolický přechod dítěte z jedné životní fáze do druhé. Křest symbolizuje uvědomění si vlastní identity a zodpovědnosti spojené s náboženským a společenským začleněním. Je to jako vstup do nového světa, ve kterém dítě začíná objevovat svou roli a přebírá zodpovědnost za svou víru a duchovní růst. Tento rituál je obestřen i oslavou, kdy se sejde celá rodina a blízcí křtěného, a pomůžou mu se přizpůsobit nové životní etapě. Podpoří ho v jeho náboženském začlenění.

I když novorozené dítě ještě nemá osobní povědomí o své identitě nebo víře, křest představuje jeho začlenění do náboženského společenství a zahájení jeho duchovní cesty. Rodiče a kmotři přijímají závazek vést dítě k porozumění a přijetí víry. Tento akt je také spojen s nadějí a modlitbami za dítě, aby rostlo v lásce, víře a duchovní moudrosti.

Křest má kořeny hluboko v historii a představuje symbolický akt očištění, který odstraňuje hříchy, a zavazuje tak věřícího k přijetí náboženských principů, pravidel a hodnot. Jeho kořeny sahají až do doby, kdy rituály a tradiční symbolické úkony sloužily k utváření identity a přijetí jednotlivce v rámci společenství.

Zároveň křest také představuje obnovu a nový začátek, jelikož novorozenec tímto aktem zákonitě přijímá nový duchovní status, a vstupuje tak ihned do světa víry. Formálním přijetím do určitého náboženského společenství získává dítě jasnou identitu a místo v rámci dané společenské tradice, kterou je povinno ctít a dodržovat. Křest tak nejen, že slouží k uvítání nového života, ale také k posílení sociálních vazeb a zapojení jedince do kolektivního duchovního dědictví, které sdílí s ostatními věřícími.

Křtem dítě získá novou identitu. Díky ní je začleněn k náboženskému společenství a uvědomuje si jeho příslušnost k dané víře. Křest jako přechodový rituál může poskytnout jedinci pevný základ pro budování jeho identity v rámci náboženského společenství. Dítě také dostává druhé jméno, které může používat jako součást své identity. Používání tohoto jména může být pro dítě způsobem, jak se identifikovat s danou náboženskou tradicí a zapojit se do své rodiny a komunity. tímto způsobem se křestní jméno stává důležitou součástí role dítěte a zároveň připomínkou jeho duchovního závazku a příslušnosti k náboženskému společenství.

Během křtu nejde jen o rituální akt související s fyzickým vstupem do světa, jde ale také o akt s hlubší duchovní transformací, smyslem křtu je druhé narození, dítě vstupem do církevního společenství začíná svou duchovní cestu. Jde o přechodový rituál, který značí začátek nového života. Takovým mezním okamžikům se přikládá velice zásadní význam.

U křtu dětí rodiče hrají dvě role, kdy jeho život jak zastupují, tak předjímají. a) Zástupnictví – rodiče nesou i život duchovní v náručí se svým dítětem. Dítě někomu patří a jeho duchovní život se rozvíjí v lůně věřící rodiny. *Já* dítěte je uschováno v *já* rodičů. Zástupnictví je základní lidský prvek; b) Anticipace – při křtu začíná osobní cesta víry, kdy je dítě začleněno do víry církve. Rodiče dali dítěti život přirozený, aniž by se ho nejprve ptali, ale chápou to jako veliký dar, stejně jako mu dávají nový život s Kristem, také jako veliký dar, o němž jako věřící jsou přesvědčeni, že má veliký význam pro dítě (ale jako přirozený život, tak i tento nový život se musí rozvíjet) (srov. AMBROS, 2011, s. 46-47).

Rozhodnutí nechat pokřtít své dítě tak klade na rodiče závazek, jsou to hlavně oni (vedle kmotra), kdo se za dítě zaručují. Jsou důležitými aktéry už při samotném obřadu. Žádají o křest dítěte, spolu s knězem činí dítěti na čelo znamení kříže a zřikávají se zlého (srov. VLČKOVÁ, 2015, s. 172).

Křest má hluboký význam nejen pro ty, kteří aktivně praktikují víru a jsou pevně věřící, ale také pro ty, kteří nejsou pravidelnými účastníky církevního života a neřídí se jím.

V minulosti byl křest vnímán jako zcela běžný a nezbytný obřad. Nyní se tento akt ve spojitosti s narozením dítěte vytrácí, je častěji chápán jako důležitý akt z důvodu uchování tradice, než zkušenosti náboženské (srov. AMBROS, 2011, s. 96).

O křest dětí žádají i rodiny, které nežijí podle evangelia a nejsou ani praktikujícími křesťany. „To znamená, že žádost o křest není často spojena s ochotou děti nábožensky vychovávat. Křest je hodnocen a viděn jako něco důležitého, i přesto, že rodiče neumí přesně odpovědět proč (srov. AMBROS, 2011, s. 69).“

Křest má mnoho důvodů a motivací, které rodiče vedou k rozhodnutí o křtu svého dítěte. Kromě náboženských důvodů, jako je přání dítěti požehnání od Boha a začlenění jej do církevního společenství, existují také sociální aspekty, které hrají roli pro žádost o křest. Rodiče často žádají o křest, aby zajistili, že jejich dítě bude mít nárok na křesťanský pohřeb, nebo že bude zařazeno do určité společenské skupiny. Volba kmotra, který pomůže při výchově dítěte, nebo snaha o usvědčení, že rodiče chtějí dítě dobře vychovat, jsou rovněž faktory pro rozhodnutí o křtu. Křest můžou současné rodiny volit i z důvodu, že jde o zvyk. Ten tak dodává události tradiční a kulturní rozměr. Tudíž křest může být pro rodiče komplexním rozhodnutím, které kombinuje jak náboženské, tak sociální a kulturní aspekty (srov. AMBROS, 2011, s. 69).

V dnešní době se stává častějším jevem, že křest dětí probíhá několik měsíců nebo dokonce i roků po jejich narození. Tím se tak zároveň odráží i proměna v postoji rodičů k náboženským tradicím, kde se dává dítěti, v případě, že je starší, více času a prostoru pro vlastní rozhodnutí. Dítě ve vyšším věku má možnost svobodné volby, zda se chce nechat pokřtít či nikoliv. Tato změna reflektuje posun k individuálnímu přístupu k náboženství a duchovnímu rozvoji, kde se klade důraz na osobní vztah k víře a církevním hodnotám.

Křesťanské obřady jsou v dnešní době mnohem častěji nahrazovány civilními, či občanskými, což můžeme vidět například u časté náhrady křtin za vítání občánků. Měnění vnímání mezních životních situací se mění, jako by ztrácely svou signifikanci, nejví se jako zásadní předěly členící život na jednotlivé etapy. „Životní cyklus je oproti minulosti daleko více určován ekonomickými faktory, které upozaďují faktory biologické, což se projevuje například zvyšováním věku při sňatku a narození potomků. Přechodové rituály ztrácejí svůj přirozený význam (srov. VLČKOVÁ, 2015, s. 165).“

V minulosti církve a společnost tvořily jednotné společenství, v dnešní době jsou ale tyto komunity oddělené. Církve ztrácí svůj bývalý vliv na společnost, proto se častěji volí postup, kdy je preferováno přivést dítě nejprve k víře a až poté ho pokřtít. Tento přístup tak odráží změnu v postoji k náboženským tradicím, kde se klade důraz na individuální cestu víry a osobní rozhodnutí.

Úbytek křtů je totiž spojen i s nepochopením náboženského motivu a významu křtu ze strany rodičů či celé rodiny, kteří mohou být odtrženi od tradičních náboženských hodnot nebo mít omezený zájem o účast v církevních událostech. Rodiče často nerozumí souvislosti mezi křtem a praxí víry. I pro ty, kteří se nepovažují za věřící, má křest stále nějaký smysl. Může pro ně symbolizovat tradici, uvědomění si historického kontextu, kulturní dědictví nebo přátelství s rodinou či dobré vztahy s komunitou. Stále větší počet pokřtěných zůstává formálně členy církve, avšak neprojevují své křesťanství a neprojevují osobní víru. V případě, že jsou rodiče věřící, existuje vyšší pravděpodobnost, že dítě přijme víru snadněji. Rodičovský příklad a podpora v náboženských otázkách může poskytnout dítěti silné základy pro jeho vlastní duchovní cestu. V takovém prostředí je dítě přirozeně zapojeno do víry a má větší šanci porozumět náboženským aspektům života. Rodiče mají klíčovou roli ve formování náboženských nebo nenáboženských postojů svých dětí, neboť jejich výchova a příklad jsou základními faktory, které formují hodnoty a přesvědčení mladší generace. Vědomým vyjadřováním svých vlastních názorů a praktikováním příslušného náboženství nebo životního stylu tak rodiče ovlivňují, jaké budou mít jejich děti představy o světě či víře. Je tedy na rodičích, jakým způsobem vysvětlí svým dětem podstatu křtu a předají jim povědomí o jeho významu a roli v životě věřících.

Anselm Grün uvádí, že v případě křtu malých dětí je otázkou, co pro ně křest znamená, když z něj ještě nemůže mít žádný prožitek. Dítě tak už má nejen život pozemský, ale i život Boží, nyní má podíl na Ježíšově zmrtvýchvstání. Křtěné dítě tak již není jen dítětem svých rodičů, stává se i dítětem Božím, do něhož Bůh vkládá nový počátek. Získává tak nejen vlastnosti, které zdědilo geneticky, ale proudí v něm Boží život. I když ho v životě budou vlastní síly opouštět, stále v něm bude Duch svatý, který má neomezenou sílu, z které může stále čerpat. Dítě se při obřadu dotýká Ježíš Kristus, vlévá mu Boží život, a zprostředkovává Boží ochranu (srov. GRÜN, 2009, 14-17).

Malé děti možná mohou cítit jen podvědomě, co se s nimi při křtu děje. Spíše si to neuvědomují. Většina z nich tak na svůj křest vzpomínky nemá. Zde je obtížné si představit, jak v nich dál zkušenost této události působí. Přinejmenším se ale něco děje s osobami přítomnými u křestního obřadu. Účastníci nově přijímají tajemství dítěte, a tím se k němu mění i jejich vztah. Tímto vztahem se zároveň něco mění i v dítěti. Křest

tak vytváří v dítěti prostor, ve kterém se může vydat na cestu, aby se tak stalo sebou samým. (srov. GRÜN, 2009, s. 34-35).

Dítě si v tomto věku akt křtu neuvědomuje, nemůže si ani samo zvolit, zda si přeje být pokřtěno, nebo zda nechce. Křest je dítěti udělen v jeho nevědomosti, kdy rodiče rozhodli za něj, aby bylo pokřtěno. Praktika křtu v nevědomosti dítěte dávala popud k nejrůznějším návrhům na pozdější vědomé opakování křtu. O křest běžně žádají lidé, kteří jsou pokřtění, a to pro děti, které nemají minulost, aby jim tak otevřeli křesťanskou budoucnost (srov. Clerck, 2011, s. 123-131)

„Bůh rozdává lásku, kterou miluje svého „milovaného Syna“, nyní také všem pokřtěným, neboť se stali údy Kristova těla, stali se bratry a sestrami jeho Syna (ADAM, 2008, s. 154).“

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsem se co nejvíce vynasnažila shrnout a prezentovat poznatky a významné informace týkající se křtu jako přechodového rituálu spojeného s narozením dítěte. Na základě dostupné odborné literatury jsem prozkoumala různé aspekty tohoto rituálu a jeho význam pro jednotlivce, rodiny a církevní komunitu. V této práci poukazuji na to, že křestní rituál představuje důležitou část náboženského a kulturního dědictví. Křest se vyvíjel a měnil v průběhu historie, ale přesto si stále zachovává svou hlavní symbolickou a spirituální hodnotu. Pro rodiče i církevní komunitu znamená křest vstup dítěte do života víry a společenství, a přináší s sebou závazek k péči a podpoře v duchovním růstu dítěte. Tato práce nabízí ucelený pohled na téma křtu a jeho významu jako přechodového rituálu spojeného s narozením dítěte, a přispívá k lepšímu porozumění tohoto důležitého aspektu lidského života.

Dále je důležité zdůraznit význam rituálů spojených s narozením dítěte, které mají kořeny v tradičních kulturách a společnostech. Tyto obřady nejen že doprovází přechod z jedné fáze do druhé, ale také hrají klíčovou roli v utužování vazeb mezi rodinou, komunitou. Pro matku a novorozené dítě představují tyto rituály zvláštní okamžiky spojené s podporou, láskou a bezpečím. Tyto obřady nám připomínají kontinuitu a přenos tradic a hodnot z generace na generaci, kdy jsou děti uváděni do kulturního a náboženského dědictví svých předků. Tento proces představuje klíčový aspekt lidského života a rozvoje.

Zásadní ritualizované předěly v životě jedince jsou klíčové události, které mu pomáhají vnímat svůj život jako souvislý průběh rozdělený do jednotlivých etap. Představují klíčové body, kdy dochází k proměně a růstu jedince, jak fyzicky, tak duchovně. Přechodové rituály pomáhají jedinci pochopit a oslavit přechod do nové etapy svého života. Díky nim tak lépe porozumí sám sobě a lépe se přizpůsobí změnám ve svém okolí. Jde o klíčové momenty, které utvářejí jeho životní příběh.

V závěru chci zmínit, že ač rituály spojené s narozením dítěte jako takové mohou být v mnoha moderních společnostech vzácnější, nebo vymizely úplně, stále existují rituály, které se v průběhu života novorozence odehrávají. To může zahrnovat například narozeninové oslavy a jiné události, jako třeba křtiny. Význam je stále stejný, nemění se, jen se přizpůsobuje moderní době.

Bakalářská práce mi přinesla uvědomění, že rituály spojené s narozením dítěte nejsou pouze o samotném dítěti. Ve skutečnosti tento rituál zahrnuje do svého děje všechny zúčastněné subjekty. Matku, rodinu, blízké, dokonce i širší komunitu. Je to společný zážitek, který spojuje lidi a posiluje jejich vztahy.

Seznam použitých zdrojů

ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Vyd. 2. Přeložil Václav KONZAL, přeložil Pavel KOUBA. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-968-3.

AMBROS, Pavel. „*Křest dětí v současné pastoraci*“. In Fórum pastorálních teologů VIII, Olomouc: Refugium, 2011. ISBN 978-80-7412-072-5, s. 43-104.

BERGER, Rupert. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-965-2.

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-378-9.

DE CLERCK, Paul. „*Jediný křest?*“. In Fórum pastorálních teologů VIII, Olomouc: Refugium, 2011. ISBN 978-80-7412-072-5, s. 123-143.

GRÜN, Anselm. *Křest*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. Svátosti. ISBN 978-80-7195-342-5.

KARLOVÁ, Jana. *Slavnosti a rituály jako zpráva o obrazu světa*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013. ISBN 978-80-7465-076-5.

Křestní obřady: křest malých dětí. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020. ISBN 978-80-7566-203-3.

LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné dětství?: dítě v Čechách devatenáctého století*. V Praze: Paseka, 2006. Fénix (Paseka). ISBN 80-7185-647-9.

Malý etnologický slovník. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011. ISBN 978-80-87261-70-5.

MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou*. Ilustroval Dagmar JUNEK HAMSÍKOVÁ. Praha: Knižní klub, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-397-3.

SOUKUP, Martin. *Základy kulturní antropologie*. (2., rozšířené vydání). Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015. Antropos (Pavel Mervart). ISBN 978-80-7465-186-1.

STUDENÝ, Jaroslav. *Křest*. Olomouc: Moravská tiskárna Olomouc. [199-?]. Bez ISBN

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Přeložil Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 80-7106-178-6.

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Přeložil Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1374-1.

VLČKOVÁ, Michaela. *Žehnání matky: význam obřadu v Čechách a na Moravě v 16.-21. století*. Praha: Akropolis, 2015. ISBN 978-80-7470-110-8.

Bibliografický odkaz, klíčová slova a abstrakt

Bibliografický odkaz

MAYEROVÁ, W. *KŘEST Jako přechodový rituál spojený s narozením dítěte*. České Budějovice 2024. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce ThLic. Vlčková Michaela, Th.D.

Klíčová slova

Rituál, přechodový rituál, narození, křest, dítě, obřad

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na rituály, zejména na křest jako přechodový rituál. První kapitola se zabývá rituály obecně, jejich významem a dělením. Druhá část práce je zaměřena na křest. V této kapitole je uvedeno, jak křest dítěte probíhá, dále historie a význam křtu. V této části práce je také zmíněna historie zvyků a tradic, které jsou spojené se křtem v naší kultuře. Cílem této práce je podat přehled o křtu jako přechodovém rituálu narozeného dítěte. Křest dítěte je jedním z nejdůležitějších rituálů, které se konají v rámci mnoha křesťanských církví po celém světě. Tento rituál značí přechod a vstup nově narozeného dítěte do křesťanského společenství. Znamená závazek rodiny vychovávat jej ve víře.

Title in English, keywords and abstract

Title in English

MAYEROVÁ, W. *Baptism as a rite of passage associated with the birth of a child.* České Budějovice 2024. Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Pedagogy. Thesis supervisor ThLic. Michaele Vlčkové, Th.D.

Keywords

Ritual, rite of passage, birth, baptism, child, ceremony

Abstract

The bachelor thesis focuses on rituals, especially baptism as a rite of passage. The first chapter deals with rituals in general, their meaning and divisions. Next part of the work is focused on baptism. In this chapter is presented the course of a child's baptism, next the history and meaning of baptism. In this part of the work are also mentioned the historical habits and traditions, which are connected with baptism in our culture. The main goal of this thesis is to provide an overview of baptism as a rite of passage of a newborn child. Baptism of a child is one of the most important rituals that is practiced in many Christian churches everywhere around the world. This ritual is a sign of the transition and the entry of a newborn child into the Christian community. It is a commitment for the family to raise a child in the faith.